

UDK BROJEVI: 7011
75.071.1 Јавашев К.
75.071.1 Дена де Гилбон, Ж.
ID BROJ: 27410953

KATEGORIJA ČLANKA: NAUČNI ČLANAK

ORIGINALAN NAUČNI RAD

Dea Cvetković
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

**IN MEMORIAM: ŽIVOT U RUŽIČASTOM
– OKRUŽENA OSTRVA KRISTA I ŽAN-KLOD**

Apstrakt:

Delo *Okružena ostrva* umetničkog dua Krista i Žan-Klod podrazumeva umetničku intervenciju na jedanaest ostrva u zalivu Biskejn u Majamiju. Ostrva su tokom dve nedelje trajanja postavke u maju 1983. godine bila oivičena materijalom intenzivne ružičaste boje koji je plutao po vodi. Zbog svojih dimenzija, *Okružena ostrva* jedno su od najvećih umetničkih dela u kojima dominira ružičasta boja. Rad se bavi ispitivanjem razloga za korišćenje ružičaste boje u delu Krista i Žan-Klod, percepcijom dela kod posmatrača, vizuelnim identitetom artificalne ružičaste boje u prirodnom okruženju, poimanjem ružičaste boje u popularnoj kulturi i analizom mogućih značenja koje je sama boja unela u delo.

Ključne reči:

Kristo, Žan-Klod, *Okružena ostrva*, ružičasta boja

Okružena ostrva (Surrounded Islands) jedan je od najpoznatijih projekata umetničkog dua Krista (Christo) i Žan-Klod (Jeanne-Claude). Ovo umetničko delo u prirodi podrazumevalo je intervenciju na prostoru zaliva Biskejn u Majamiju, odnosno izmenu postojećeg izgleda jedanaest veštačkih ostrva formiranih u zalivu tokom tridesetih godina XX veka. Kristo i Žan-Klod okružili su ostrva materijalom upadljive i intenzivne ružičaste boje koja je i tokom samog procesa rada na delu postala jedna od njegovih najznačajnijih komponenata i obeležja, dajući mu posebnu prepoznatljivost. Tako je u štampi koja je pratila otvaranje *Okruženih ostrva* u maju 1983. godine pridodavana pažnja ovoj artificijelnoj jarkoj boji u prirodnom okruženju. U naslovu teksta koji opisuje izvođenje finalnih radova u magazinu *Njujork tajms* jasno je nagovešteno da „Kristo ogrće ostrva Majamija u ružičasto“, dok je u časopisu *Orlando Sentinel* pisano kako je ružičasta boja u Majamiju nekada označavala flamingose, zalaske sunca i art deko hotele, dok sada znači – Kristo.¹ (Glueck 1983a)

Ružičasta boja služila je da jasno obeleži prostor tragom ljudske ruke, korespondirala je sa prirodom oko ostrva i na njima, a istovremeno je ukazivala i na identitet latino kulture prisutne na Floridi. *Okružena ostrva* bila su do tada najskuplji projekat za realizaciju Krista i Žan-Klod. Materijal od tkanog polipropilena ružičaste boje ukupne površine 603.650 kvadratnih metara prekrivao je vodu i do 61 metar daleko od ostrva, dok je dužina čitavog umetničkog dela bila 11,3 km. (Chiappini 2006, 140) Samim tim, *Okružena ostrva* sigurno su jedno od umetničkih dela najvećih dimenzija u kojima dominira ružičasta boja.

Realizacija „ružičastog projekta“

Na poziv Jana van der Marka (Jan van der Marck), osnivača Centra za lepe umetnosti u Majamiju, Kristo i Žan-Klod posetili su Floridu kako bi pronašli lokaciju za svoj novi umetnički rad. Prvobitna ideja Žan-Klod bila je da materijalom okruže tri ili četiri ostrva koja su ugledali iz automobila tokom potrage za odgovarajućom lokacijom. (Valys 2018)

Čitav proces realizacije dela, od traženja dozvola do postavke, pratila je kamera braće Mejzls (Maysles), a Kristo i Žan-Klod sami su finansirali produkciju dokumentarca „Ostrva“.

Rad na *Okruženim ostrvima* započet je u aprilu 1981. godine. Na predstavljanju dela novinarima, Kristo je rad nazvao njihovim „ružičastim projektom“. Na istoj konferenciji umetnik je objavio da će izradu finansirati sami, bez sponzorstava, tako što će se novac dobijen prodajom 100 do 150 originalnih crteža različitim muzejima i kolekcionarima koristiti za plaćanje radnika, materijala i inženjera. (Maysles 1987)

1 *The Orlando Sentinel*, April 17, 1983 <https://orlandosentinel.newspapers.com/image/227959227/?terms=christo>

Istovremeno, banka *Citibank* dala je pozajmicu od 700.000 dolara umetnicima za pripremu i izvođenje dela. (Glueck 1983a) Ovakav model poslovanja Kristo i Žan Klod zadržali su tokom celog života. Uz pozajmice i kredite uzimane od različitih banaka, prodaju Kristovih originalnih radova, crteža i skica, umetnici su sami finansirali sopstvene projekte, zadržavajući time slobodu i umetnički kredibilitet na kom su insistirali. Zbog drugačijeg i uspešnog pristupa finansiranju izrade sopstvenih umetničkih dela Škola biznisa na Harvardu posvetila je studiju slučaja načinu poslovanja Krista i Žan-Klod.

Kako njihovi projekti gotovo uvek zahtevaju tim različitih stručnjaka u izvođenju i realizaciji dela, na projektu *Okružena ostrva* umetnički par sarađivao je sa marinskim biologom dr Anitrom Torhog (Anitra Thorhaug), ornitolozima dr Oskarom Uvrom (Oscar Owre) i Meri Kamings (Meri Cummings), ekspertom za sisare dr Danijelom Odelom (Daniel Odell), marinskim inženjerom Džonom Majklom (John Michel), zatim sa advokatima Džozefom Z. Flemingom (Joseph Z. Fleming) i Džozefom V. Landersom (Joseph W Landers) i još četiri inženjera-konsultanta. Skoro svaki projekat Krista i Žan-Klod podrazumevao je birokratski deo rada, tačnije traženje brojnih dozvola od strane različitih zvaničnika i političara. Tako je za realizaciju *Okruženih ostrva* bilo potrebno dobiti dozvolu od guvernera Floride i njegovog kabineta, federalnog suda, okruga Dejld, odseka za regulaciju životne sredine, grada Majamija, uprave obala Majamija i inženjerske vojske marinskog korpusa SAD. (Chiappini 2006, 140) Za Krista i Žan-Klod sve

Christo and Jeanne-Claude, *Okružena ostrva*, Biskejn zaliv, Majami, Florida, 1980–83, Foto: Wolfgang Volz © 2020 Estate of Christo V. Javacheff

to predstavljalo je deo rada, čak i dobijanje dozvola i sastanci sa guvernerom, jer prema rečima Krista „život se živi među realnim stvarima, a ne na televiziji i ne u klimatizovanim prostorijama galerija i muzeja, već tamo gde su stvarni ljudski odnosi i gde je sve realno“. (Valys 2018)

Prema istoričaru umetnosti Albertu Elzenu (Albert Elsen) za Krista i Žan-Klod *rad* je glagol, a ne imenica koja se odnosi na završeno delo. Glagol koji podrazumeva čitav proces stvaranja dela, od prikupljanja sredstava, dobijanja dozvola, projektovanja, birokratskih procesa do finalne realizacije dela u prostoru, a potom i njegovog nestajanja. (Elsen 2006, 20)

Neosporno je i to da su Kristo i Žan-Klod vrednovali rad drugih, ne prihvatajući volontiranje drugih upošljavali su veliki broj ljudi za najrazličitije aspekte realizacije dela. Samo za izradu *Okruženih ostrva* umetnički duo je zaposlio stotine ljudi.

Tokom dve i po godine priprema, što imajući u vidu da je realizacija nekih dela Krista i Žan-Klod trajala po više decenija nije uobičajeno dug period, umetnici su proučavali logističke, inženjerske i druge probleme vezane za životnu sredinu izabranog prostora, kako živi organizmi ne bi bili na bilo koji način ugroženi postavkom. Rađeni su testovi različitih plutajućih pregrada, materijala, sidra, studije živih organizama, a tokom trajanja postavke obezbeđen je brod koji je neprekidno kružio oko ostrva kako se ne bi dogodila nezgoda ili kako se neka ptica ne bi zaglavila u velikom ružičastom materijalu. (Kane 2018) Takođe, tokom priprema ostrva su temeljno očišćena od đubreta i na njima je pronađeno 40 tona otpada koji je uključivao brodove, frižidere, kuhinjske elemente, duške i automobilske gume. (Chiappini 2006, 141) Stanje u kom su se ostrva nalazila pre intervencije umetnika dodatno objašnjava činjenica da je jedno od njih nosilo naziv „ostrvo pivskih konzervi“.

Kristo i Žan-Klod delili su proces rada na softverski i hardverski. Softverski period podrazumevao je idejno delo i pripremu kroz crteže i skice, dok je hardverski period označavao fizičku postavku dela i njegovo vremenski određeno postojanje u prostoru. Tokom softverskog perioda kreiranja, ružičasta boja *Okruženih ostrva* nije bila intenziteta kao na finalnoj postavci, već je korišćena svetlija i nežnija nijansa. Boja se kroz dve i po godine pripreme menjala ka zasićenijoj i upadljivijoj ružičastoj nijansi. Pastelna ružičasta primarno korišćena na skicama predstavlja nijansu koja ne bi bila intenzivno kontrastna prirodi u zalivu. Finalno korišćena boja dobijena je ubacivanjem gvožđa u masu polipropilenske mreže u koju su kako bi materijal plutao na vodi ubrizgavani mehurići vazduha. (Valys 2018) Za šivenje velike količine tekstila umetnici su iznajmili fabriku u mestu Hajalija na Floridi u periodu od novembra 1982. godine do aprila naredne godine. Ružičasti polipropilen sašiven je u 79 različitih krojeva koji su pratili ivice ostrva, a u svaki šav ušivena je traka koja je omogućavala da materijal pluta. Postavljeni su obodni pontoni oko ostrva koji su bili usidreni u stenu na dnu vode. Za obodne pontone bila je vezana spoljašnja ivica materijala iste ružičaste boje. Druga ivica koja se nalazila na ostrvu bila je

učvršćena za podnožje drveća, te je materijal pokrivaio deo plaže i nestajao ispod vegetacije ostrva. Materijal koji je plutao na vodi bio je sastavljen od delova širine od 3,7 do 6,7 metara i dužine od 122 do 183 metra. Od ukupno jedanaest ostrva devet su zasebno okružena polipropilenom, dok su dva funkcionisala kao jedna konfiguracija. (Chiappini 2006, 140)

Ukupno 430 ljudi počelo je 4. maja 1983. godine sa razvijanjem ružičastog materijala oko obale ostrva. Finalno izvođenje podrazumevalo je rad velikog broja ljudi organizovan tako da podseća na radnu akciju. Svako ostrvo dobilo je po kapetana koji je vodio svoj tim radnika. U izvođenje radova umetnici su uključili i emigrantsko stanovništvo Majamija, poput izbeglica sa Haitija ili ilegalnih radnika sa Kube. (Valys 2018) Ružičasti vizuelni identitet rada nije se izgubio ni tokom postavke dela pošto se na mnogim fotografijama i snimcima može uočiti da radnici nose ružičaste majice, odnosno uniformu specijalno napravljenu za tu priliku. Nakon postavke *Okruženi ostrva* Kristo je kao zahvalnicu poslao potpisane ružičaste čekove u vrednosti od jednog dolara svim radnicima na projektu.²

Značenje ružičaste

Ne postoji jedno konkretno i ispravno čitanje ružičaste boje jer boja sama predstavlja kulturni konstrukt sa značenjem koje se menja u zavisnosti od istorijskog trenutka i kulturnog područja. Prema tome, rodno i klasno značenje boje je promenljivo. Ružičasta boja svakako jeste kontroverzna i najčešće deli ljude na one koji je ili obožavaju ili mrze. Rečima Barbare Nemic (Barbara Nemitz), društveni odnosi prema ovoj boji idu do ekstrema, odnosno „ljudi čini se tačno znaju gde ružičasta boja pripada, a gde ne“. (Nemitz 2006, 27) Prema Tomasu fon Tašickom (Thomas von Taschitzki) ružičasta je boja koja sadrži, stvara i toleriše više kontradiktornosti od bilo koje druge boje, boja u koju su upisani kulturni kodovi koji je označavaju delikatnom, slatkom, romantičnom i erotičnom, pa čak i vulgarnom, dok kod Krista i Žan-Klod ona služi kao antiteza prirodi i znak ljudske ruke u prirodi. (Taschitzki 2006, 64)

Često vezivanje ove boje za žensku sferu i shvatanje ružičaste kao isključivo „ženske“ razlog je za njeno negativno poimanje, koje dovodi i do apsurdnog shvatanja ove boje kao „neozbiljne“.

Prema rečima istoričarke mode Valeri Stil (Valerie Steele), feminizacija ružičaste boje započeta je u XIX veku. Tokom XVIII veka ružičasta je rado korišćena na francuskom dvoru od strane oba pola, što je uočljivo i na primerima umetnosti rokoko. Iako se za odevanje male dece koristila neutralna bela, podela na žensku-ružičastu boju i plavu-mušku primećuje se na određenim primerima poput onog iz

2 “Pink Checks for \$1 Say Thank You for Christo”, July 9, 1983, <https://www.nytimes.com/1983/07/09/arts/pink-checks-for-1-say-thank-you-for-christo.html>

knjige *Male žene* Luize Mej Alkot (Louisa May Alcott) iz 1868. godine. U njoj Alkot piše kako će muško dete nositi plavu mašnu, a žensko ružičastu – u francuskom maniru. Ipak, okakva polarizacija dostigla je svoj maksimum tek pedesetih godina XX veka u posleratnoj američkoj konzumerističkoj kulturi. Deljenje na žensku i mušku odeću i igračke navodilo je stanovništvo na veću potrošnju, a ružičasta kao ženska boja postala je čvrst deo identiteta američke domaćice i ženskosti kakvu ona treba da predstavlja. Ružičasta je u ovom slučaju bila deo posleratnog identiteta žena vraćenih u sferu kuće u kojoj su bile jasno određene rodne granice koje je ova boja potvrđivala kroz odeću, kuhinjske elemente ili enterijere soba. (Steele 2018)

Podrugljiv odnos prema ružičastoj boji primećuje se i pre pedesetih, u Ficdžeraldovoj (F. Scott Fitzgerald) knjizi *Veliki Getsbi* iz 1925. godine. Tom Bukenan opasku da je Džej Getsbi čovek koji je pohađao Oksford odbacuje kao nemoguću jer Getsbi nosi ružičasto odelo. U ovom slučaju ružičasta ne funkcioniše kao ženstvena i samim tim pogrdna boja, već kao boja koja označava društveni status i manjak ukusa, odnosno ona koja odvaja novobogataše od onih koji to nisu. Najsureoviji i najekstremniji primer veze između maskuliniteta i ove boje predstavlja korišćenje ružičaste za obeležavanje homoseksualaca, biseksualnih muškaraca i transrodnih žena tokom nacističkih zločina. Subverzivno korišćenje ovog simbola u borbi za prava LGBT zajednice započeto je sedamdesetih godina, a korišćenje ružičaste boje kao osnažujuće prisutno je i u vizuelnom identitetu ženskog pokreta ili u borbi protiv raka dojke. Ružičasta boja se svakako u najvećem broju slučajeva oko nas još uvek vezuje za rodni identitet, samim tim treba postaviti pitanje da li bi odnos javnosti, kritičara i istoričara umetnosti prema delu *Okružena ostrva* bio drugačiji da je u pitanju autorski rad samo Žan-Klod i, pre svega, da li bi se u tom slučaju ženskost kao takva vezivala za izbor ružičaste boje u radu.

Ružičasta boja vezuje se i za nešto artificijelno, napravljeno od strane ljudske ruke, nešto luksuzno, posebno, često i frivolno, za svet iz mašte, kao i za kič i kemp. Svakako, ružičasta jeste boja koja služi da na upečatljiv način obeleži nešto. Mnoge asocijacije koje imamo na intenzivnu ružičastu boju vezane su za američko kulturno područje. Nesumnjivo je jaka veza između američke popularne kulture i nijanse koju u radu koriste Kristo i Žan-Klod. Frivolna, bombastična ili slatka ružičasta boja prisutna je kao bitna komponenta u davanju vizuelnih identiteta brojnim filmovima. U filmu *Smešno lice* iz 1957. godine, u sceni sa muzičkom numerom marketinškim sloganom *Think Pink* proklamuje nam se da treba da „izbacimo crnu, spalimo plavu i zakopamo bež“, dok nam se u veseloj sekvenci nudi ružičasta odeća, ružičasta pasta za zube i ružičasta lopta za plažu. U američkoj kinematografiji ružičasta je prisutna i kao boja koja čini vizuelni identitet popularnih srednjoškolki kakve su *Ružičaste dame* u filmu *Briljantin*. Vezivanje ove boje za popularne i povlašćene devojke tradicija je koja se nastavlja i u XXI veku u filmovima poput *Praona plavuša* ili *Zle devojke* u kojem jedna od glavnih likova čak i javno iznosi pravilo da se „sredom nosi ružičasto“. Intenzivna nijansa ružičaste vezuje se i za Merilin Monro (Marilyn Monroe) i njeno čuveno izvođenje pesme *Diamonds Are a Girl's Best Friend* i njenu ružičastu haljinu u filmu *Muškarci više vole*

plavuše. Analogno tome, Jan van der Mark izjavio je pri otvaranju *Okruženi ostrva* da „zahvaljujući Kristu, ljudi koji su nekada ostrva posmatrali kao prljava, sada mogu da ih vide kao dragulje“. (Glueck 1983a)

Korišćenje ružičaste boje može se posebno analizirati u istoriji afroameričke kulture, kao i u hip hop kulturi današnjice. Značaj, kontroverznost i konzumerski kvalitet ružičaste boje prisutan je i u savremenoj vizuelnoj kulturi kroz fenomen „milenijalske pink“. Svakako, bilo da se radi o čuvenim ružičastim odevnim kombinacijama prve dame Mejmi Ajzenhauer (Mamie Eisenhower), kadilaku Elvisa Preslija (Elvis Presley), haljini Merilin Monro, palati Džejn Mensfeld (Jayne Mansfield) ili barbikama, veza između američkog kulturnog područja i ružičaste boje nesumnjivo postoji. Samim tim, boja koju koriste Kristo i Žan-Klod ne deluje kao neobičan izbor za delo postavljeno na američkom tlu. Umetnici zapravo vraćaju boju njenom „prirodnom“ staništu, odnosno ružičasta boja je u zalivu Biskejn na Floridi „kod kuće“ – ona je deo te iste prirode.

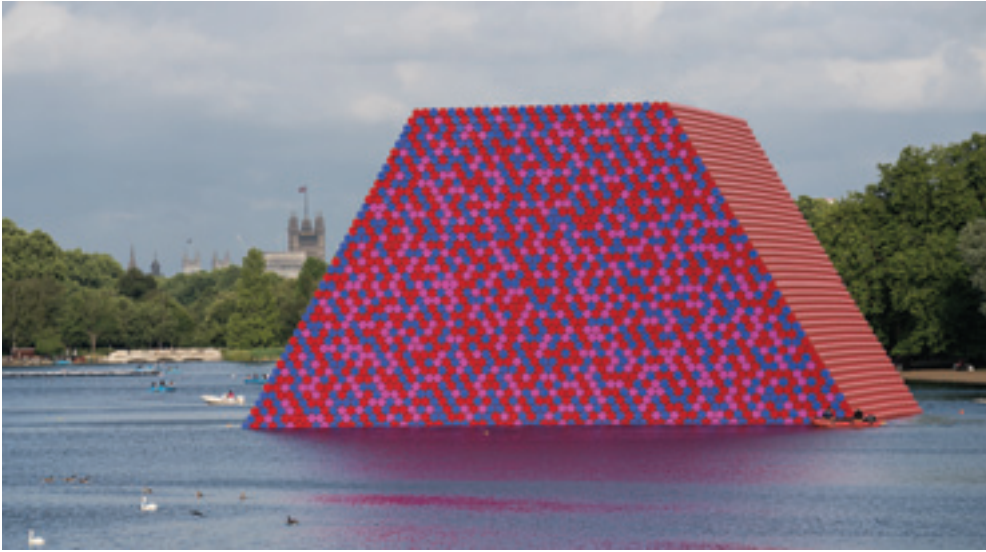
Kristo i Žan-Klod su kao jedan od razloga za izbor ružičaste boje izdvojili i latino kulturu prisutnu na tlu Floride. „Meksička ružičasta“, nijansa slična onoj na obojenom polipropilenu, izraz je koji počinje da se koristi sredinom XX veka, popularizovan kroz umetnost Fride Kalo (Frida Kahlo), Rufina Tamaja (Rufino Tamayo), dizajn Ramona Valdiosere (Ramon Valdiosera) i arhitektonska dela Luisa Baragana (Luis Barragan) i Rikarda Legoreta (Ricardo Legorreta). (Mukhopadhyay et al. 2017, 13)

„Zašto baš ružičasta?“

Teško je zamisliti da bi Kristo i Žan-Klod dobili toliko pitanja od strane novinara, posmatrača i učesnika u radovima o izboru boje da se nije radilo upravo o ružičastoj. Takođe, treba obratiti pažnju na činjenicu da njihova druga dela nisu ostala upamćena kao „žuti projekat“ ili „narandžasti projekat“ na način na koji *Okružena ostrva* prepoznatljiva kao „ružičasti projekat“, što jasno ukazuje na to da je njihov izbor podrazumevao nešto što se smatra posebnim.

Okružena ostrva nisu prvo delo Krista i Žan-Klod ružičaste nijanse. Jedan od Kristovih *Izloga* iz 1964. godine ofarban je u ružičasto. Fon Tašicki navodi kao mogući uticaj na vizuelni identitet dela, ali i kao potencijalnu koincidenciju, rad *Avion od ružičaste svile* (Pink Silk Airplane) Džejmisa Lija Bajarsa (James Lee Bayars). Ovaj performans, odnosno akcija, podrazumevao je svilenu ružičastu tkaninu sašivenu tako da ima oblik aviona koji je navučen preko glave sto učesnika koji sede u redovima dvoje po dvoje. Tako je u performansu ružičasta tkanina okruživala ljude na sličan način kao polipropilen ostrva. Na osnovu fotografije iz dokumentacije dela vidi se da su u njemu učestvovali i Kristo i Žan-Klod. (von Taschitzki 2006, 67–68)

Prema mišljenju Nemic (2006, 27), ružičasta boja utiče na naša čula na više načina: izaziva osećaj dodira jer nas asocira na ljudsko telo, čulo ukusa jer

Christo and Jeanne-Claude, *Londonska mastaba*, jezero Serpentajn, Hajd park, London 2016–18, Foto: Wolfgang Volz © 2020 Estate of Christo V. Javacheff

nas asocira na nešto slatko i čulo mirisa jer nas asocira na cveće. Sam Kristo je pravio paralele između *Ostrva* i cveća kada je na pitanje jednog od radnika tokom postavke odgovorio da pre svega očekuje da će delo biti prelepo poput gigantskog cveta na vodi. (Maysles 1987) Postavljen horizontalno, ružičasti materijal prema rečima umetnika mogao je da podseća i na Moneove lokvanje. Zanimljivo je da je sličan efekat na vodi proizvodilo delo *Mastaba* u Londonu 2018. godine. Zarubljena piramida sačinjena od crvenih, plavih i ljubičastih burića postavljena u jezero bacala je senke i u zavisnosti od vremenskih uslova i doba dana stvarala na vodi prizor sličan razmrljanim impresionističkim bojama. Zbog korišćenja ružičaste boje na ravnoj površini vode Kristo je *Okružena ostrva* nazvao svojim projektom koji najviše liči na dela slikarstva, dok su ostali radovi sličniji skulpturi. (Kane 2018)

Na snimcima iz dokumentarca *Ostrva* braće Mejlz, ružičasti polipropilen dok se odmotava i leti na vetru izgleda kao dečja žvakaća guma kada se od nje prave baloni. Kristo je i sam izdvojio značaj aritificijelnosti ove boje jer, za razliku od drugih, ona nema toliko konotacija u prirodi, već predstavlja najdoslovniju intervenciju ljudske ruke. (Maysles 1987) „Ljudska“ komponenta dela nije promakla ni posmatračima koji su na ružičastu različito reagovali, čak i onda kada su imali iste asocijacije. Dvoje posmatrača, jednu osobu pozitivno, drugu negativno, *Okružena ostrva* podsetila su na mrlju prosutog leka *Pepto Bismol*, sirupa ružičaste boje. Teško je zamisliti nešto više artificiozno i „ljudskom rukom stvoreno“ od farmaceutskog proizvoda obojenog i upakovanog u drečavu ružičastu nijansu.

Insistiranje Krista i Žan-Klod na kratkotrajnom karakteru njihovih umetničkih dela odgovara shvatanju Barbare Nemic koja ružičastu vidi kao prolaznu,

odnosno kao boju „užitka sa rokom trajanja“, bilo da se radi o njenoj manifestaciji na nebu tokom zalaska sunca ili cvetanju pupoljaka koji će uskoro uvenuti. Nemić (2006, 28) takođe navodi da su prirodne manifestacije ružičaste u morskome svetu na koralima i školjkama uvek viđene kao retke i neobične, dok su flamingosi, ptice karakteristične za podneblje Floride, upravo zbog svoje posebne nijanse vezani za svet iz mašte. Takođe, ovakvom „svetu iz snova“ vizuelno odgovaraju arhitektura i boje art deko distrikta Majamija ili građevina poput ružičastog hotela *Don Cezar*. Stoga, ova boja doprinosi hiperrealnoj slici o Majamiju kao utopijskom svetu iz mašte. Ovakvo shvatanje ružičaste kao efemerne i veoma prijatne pojave u prirodi odgovara i Kristovom opisu dela kao „čistog poetskog gesta koji je kao duga koja ubrzo nestaje“, dakle nečega u čemu momentalno treba uživati. Poredeći njihovo delo sa slikom u muzeju Žan-Klod je istakla da ono u ljudima upravo iz razloga svoje prolaznosti izaziva jedno novo osećanje, kao i potrebu da čovek pojuri i proveri da li se delo i dalje nalazi na svom novom mestu nastanka, što umetničkom delu daje dodatnu komponentu osetljivosti koje muzejske postavke nemaju. (Maysles, 1987)

Delo je tokom dve nedelje postavke u prostoru bilo u konstantnom odnosu sa prirodom i svim njenim elementima. Jedan od radnika je tokom postavljanja materijala na vodu oduševljeno prokomentarisao kako se ružičasta boja reflektuje na krila i stomake pelikana koji lete iznad ostrva. Osim toga, doba dana i vremenske prilike uticale su na odsjaje boje na okolinu i menjale čitav prizor. Insistiranje na atraktivnosti ružičaste boje dela primećuje se i u komentarima stanovnika Majamija u kojima se gotovo uvek izdvaja „prelepa ružičasta boja na vodi koja se može videti dok vozite bicikl uveče ili gledate izlazak sunca“. (Glueck 1983b) Lepota i promenljiva priroda dela, njen skladan suživot sa prirodom i ograničen rok trajanja pružali su dodir „života u ružičastom“ stanovništvu Majamija.

Džonatan Fajnberg (Jonathan Fineberg) nazvao je *Okružena ostrva* najfotogeničnijim radom Krista i Žan-Klod koji se, za razliku od njihovih drugih projekata, najbolje posmatrao iz helikoptera ili preko televizije. Prema mišljenju Fajnberga, Kristo i Žan-Klod su uspeli bolje od ostalih umetnika da ukažu na potencijal za komunikaciju između publike i dela preko masovnih medija upravo zbog toga što je najveći broj ljudi video delo preko televizijskih ekrana. (Chiappini 2006, 142) Svakako, reakcija publike nije izostala, a opisi dela kao prelepog upravo zbog ružičaste boje lako su uočljivi kroz brojne novinske članke i video-zapise.

Zaključak

Postavljanjem *Okruženih ostrva* umetnici su Majamiju doneli ekonomski dobitak zbog razvoja turizma i povećanog broja posetilaca koji su došli da uživo vide delo, zatim upošljavali su lokalno stanovništvo tokom rada na projektu i na kraju, doprineli su promeni slike o Majamiju kao potencijalnom centru za savremenu umetnost. Osim toga, Kristo i Žan-Klod su pri traženju dozvola napravili dogovor

Kristo i Žan-Klod pred instalacijom *Kapije* (The Gates), Njujork, februar 2005, Foto: Wolfgang Volz © 2020 Estate of Christo V. Javacheff

sa komesarima da nakon postavke potpišu 1000 fotografija od čije će se prodaje novac koristiti za zaštitu zaliva Biskejn. (Kane 2018)

U oktobru 2018. godine, trideset pet godina nakon postavljanja *Okruženih ostrva*, održana je izložba posvećena ovom umetničkom delu u muzeju Perez u Majamiju. Na izložbi su osim originalnih Kristovih crteža bili izloženi i građevinski elementi korišćeni za postavku, ružičasti materijal, makete, brojne prepiske i dozvole koje su umetnici morali da dobiju. Putem dokumentacije i sećanja umetničko delo bez obzira na svoj efemerni karakter nastavlja da postoji i nakon dve nedelje svog zvaničnog trajanja u maju 1983. godine. Istoričar umetnosti Verner Špiz (Werner Spies) nazvao je projekte Krista i Žan-Klod privremenim spomenicima koji se poput sna spuštaju u realnost i potom nestaju. Oni iza sebe ne ostavljaju nered, a finalno, nakon svog povlačenja, unose u prostor melanholiju koja ostaje za njima. Prema Špizu (Spies 2006, 95), ne postoje umetnici koji kao Kristo i Žan-Klod spajaju u jedno planiranje, izvođenje i nestanak.

Iako su Kristo i Žan-Klod često naglašavali da njihova dela ne nose nikakvu propagandnu ili političku poruku, da ih posebnim čini njihova beskorisnost, ona svakako odražavaju određen politički trenutak. Sam proces nastanka i razvitka projekta koji prema umetnicima jeste deo rada podrazumeva saradnju sa mnogim državnim institucijama, a samim tim predstavlja i ogledalo istorijskih, društvenih i političkih prilika. Kroz dostupnost njihovih dela publici, odbijanjem da rade naručene radove i

samofinansiranjem projekata Kristo i Žan-Klod imali su poseban pristup umetnosti, uživali su veliku slobodu u stvaranju i nezavisnost od tuđih ideja i pravila.

Umetnici izuzetne radne etike unosili su novo značenje i pružali drugačiji uvid u mesta koja su birali za svoje radove. Bilo da se radi o kulturno-istorijskim spomenicima i mestima od značaja poput mosta *Pont Neuf* u Parizu i Rajhstaga u Berlinu ili različitim lokacijama u prirodi, ovaj umetnički duo stvarao je novu istoriju odabranog mesta. Kratkotrajnošću postavke ukazivali su na prolaznost svega oko nas, pa i nas samih. Insistiranjem na lepoti i radosti, koje u svojim intervjuima i predavanjima često pominju, ostavljali su mesta svojih umetničkih projekata boljim nego što su ih našli. Naglašeno ružičastom bojom ili ne, Kristo i Žan-Klod pružili su okolini ono najbolje od ljudskog dodira.

Literatura

- Chiappini, Rudy (ed.). *Christo and Jeanne-Claude*. Lugano: Museo d'arte moderna Città di Lugano, 2006.
- Elsen, Albert. "Freedom to be Christo and Jeanne-Claude." u *Christo and Jeanne-Claude*, ed. Rudy Chiappini, p. 19, Lugano: Museo d'arte moderna Città di Lugano, 2006.
- Glueck, Grace. "Christo Drapes Miami Isles in Pink." *New York Times*, 5. 5. 1983a. <https://www.nytimes.com/1983/05/05/arts/design/christo-drapes-miami-isles-in-pink.html> (1. 9. 2020)
- Glueck, Grace. "Christo Vision Unfolds." *New York Times*, 6. 5. 1983b. <https://www.nytimes.com/1983/05/05/arts/design/christo-drapes-miami-isles-in-pink.html> (1. 9. 2020)
- Kane, Jonathan David and Lisa Leone. *Remembering Surrounded Islands*. Miami: Perez Art Museum Miami, 2018. <https://www.pbs.org/video/remembering-surrounded-islands-isv2cp> (6. 9. 2020)
- Maysles, Alber, David Maysles and Charlotte Zwerin. *Islands*. New York: Maysles Films, 1987. <https://www.criterionchannel.com/islands> (25. 8. 2020)
- Mukhopadhyay, Tirtha Prasad et al. "Rosa mexicano: the social optics of a colour neologism." in *Journal of the International Colour Association* 20 (2017): 12–27.
- Nemitz, Barbara (ed.). *Pink – the Exposed Colour in Contemporary Art and Culture*. Ostfildern: Hatje Cantz, 2006.
- Spies, Werner. "Fascination of ephemeral projects." u *Christo and Jeanne-Claude*, ed. Rudy Chiappini, 89, Lugano: Museo d'arte moderna Città di Lugano, 2006.
- Steele, Valerie. "Fashion Culture: The History of Pink." Lecture, NYC: The Museum at FIT, 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=XHZcGIErsiE> (7. 9. 2020)
- Taschitzki, Thomas von. "Contemporary Pinks – On the Individuality of Shades." u *Pink – the Exposed Colour in Contemporary Art and Culture*, ed. Barbara Nemitz, 64–77, Ostfildern: Hatje Cantz, 2006.
- Valys, Phillip. "Christo on 'Surrounded Islands': The fear of failure was always there.", *Sun-Sentinel*, 28. 9. 2018. <https://www.sun-sentinel.com/entertainment/theater-and-arts/sf-christo-surrounded-islands-miami-art-basel-20180926-story.html> (31. 8. 2020)

Dea Cvetković
Faculty of Philosophy, University of Belgrade

**IN MEMORIAM: LA VIE EN ROSE
– CHRISTO AND JEANNE-CLAUDE'S *SURROUNDED ISLANDS***

Summary:

Surrounded Islands is an artwork created by the artist duo Christo and Jeanne-Claude in which an art intervention was made on eleven islands in Biscayne Bay in Miami. During the two-week period in May 1983 when the artwork was installed the islands were surrounded with pink floating fabric. Because of its dimensions, *Surrounded Islands* represent one of the biggest artworks done in pink color. This paper intends to look at different reasons for using pink in the piece by Christo and Jeanne-Claude and it looks at how the public perceived the artwork. The paper identifies the ways in which pink is used in pop culture and it analyses possible different meanings that the color pink could have added to the artwork.

Keywords:

Christo, Jeanne-Claude, *Surrounded Islands*, the color pink

PRIMLJENO / RECEIVED: 14. 10. 2020.
PRIHVAĆENO / ACCEPTED: 27. 10. 2020.